

CSABAI LÁSZLÓ (1969) Nyíregyháza

CSABAI LÁSZLÓ

Hajnalhágó

– Itt, itt lehet hallani a legjobban – mutat le Petró Anti a Hajnalhágó dűlő végében.

Asztallap simaságú sárgahomok, néhol egérárpa. Az apa és a két lánya (Bori és Gizike) fülüket a földhöz szegezve elfekszenek. Zizegő homokszemek, a fülcimpa súrlódása, aztán hirtelen: a harangszó. Lassabb ütemben jön, mint a szívdobbanás, meg lehet tőle különböztetni.

Hétszáz éve süllyedt el az eredeti Napkor várral, kunyhókkal, templommal. Isteni büntetés volt? Isteni gondviselés? (Tekintve, hogy rá egy évvel jöttek a tatárok, és az egész környéket lemészárolták.) Vagy csak egyszerű fizika? Rossz helyen, nem szilárd talajra építkeztek? Ki tudná megmondani? A harang kétségbeesetten zúgott a nagy pusztuláskor, és rendszertelen időközönként újra és újra megszólal. Ott lenn. Ahogy mindig is mondták az öregek. És íme, most is hallani.

– Miért nem ássuk ki? – kérdi Bori az apjától.

– Gondolj csak bele, mennyi munka kiásni egy kutat! Hát még egy falut! Jó annak ott lenn. Már megszokta. A halottakat meg minek háborgatni. Majd a végítéletkor úgymint előbújik mindenki a sírgödöréből.

Napkor. Nagyközség. A Nyárligetről Namény felé vezető úton. Laza homokon kemény munka, keserves boldogulás.

A sváb végen élnek a svábok, körbevéve a katolikus templomot, az orosz végen élnek az oroszok, vagyis a ruszinok („rusznyákok”, ahogy Nyárligeten mondják), körbevéve az orosz, vagyis a görögkatolikus templomot. Sváb és orosz között békés a viszony. De a vegyes házasság ritka. Nem vallási vagy etnikai okok miatt. (Hisz nagyjából magyar lett már mindkettő.) Hanem mert a svábnak kevés földje van, viszont az oroszoknak még kevesebb.

A ruszin nyelvet már csak a nagyon öregek beszélik, azok is csak este, magukban, imát motyogva. Meg Petró Anti. Az anyja révén. Ugyanis Anti apja, Petró Jakab Kárpátaljáról, a Verhovináról hozott magának feleséget. Pontosabban a felesége jött el hozzá. A '14-es háború előtt szokás volt, hogy a nyírségi nagybirtokokra ruszin aratóbandák érkeztek. A családfők vágták a rendet, az asszony- meg aprónép kötötte a kévét, keresztet. Amelyik lány felkeltette egy helybeli (cseléd, béres, esetleg kisbirtokos) érdeklődését, s főleg ha huncutkodott és bekapta a legyet, az itt maradt feleségnek.

Szenthalmy méltóságos, nemzetgyűlési képviselő (Egységes Párt, majd az Imrédy-féle Magyar Élet Pártja) és kegyúr, tehát a környék népének nagy patrónusa és kizsigerelője egy őszi vadászat alkalmával meglőtte a hajtóként segédkező Petró Jakab combját. Ettől nagyobb szerencse nem is érhetne volna a családot! Ugyanis Szenthalmy, lelkiismeret-furdalástól vezéreltetve, megkérdezte Jakabtól, mivel kárpótolhatná. Az apa kérése az volt, hogy tettesse meg nagyobbik fiát csősznek. Így kapott Anti hivatalt. És így menekült meg a háromholdas törpebirtok a további szétdarabolástól.

Petró Anti házat húz föl magának a felügyeletére bízott terület közepén, a Hajnalhágóban. A fal vert vályogból, mint ahogy a Nyírségben szokás, a tető zsin-

delypalából, ahogy a hegyekben divat. Asszony is kell a házba, elveszi hát Tamba Sárit, akit már az elemiben kinézett magának. Sári két lányt szül gyorsan egymás után. Borikát és Gizikét. Egyik szebb, mint a másik!

Antinak, a csősznek nincs sok dolga. „A szegény ember tudja, milyen értéke van egy cső tengerinek, egy fürt szőlőnek. Nemigen lopja hát el a másét. Inkább gyűjt fel grófi kastélyt, ha már végképp elege van a fennálló világból” – legalábbis így gondolja Anti. Néha ezért el-elsüti sós puskáját, a figyelmeztetés, az elriasztás végett.

Anti területe, a három nagy homokdomb: a Hajnalhágó, a Papúrkert, a Csikós meg ezek környéke a napkoriak vágyainak netovábbja. A községben mindenkit rabszolgává tesz a föld (nincstelen rabszolgává vagy módosabb rabszolgává), mégis, ha egy kis pénz áll a házhoz, csakis egy újabb parcellát vesznek belőle. A dombokon van tulajdonosi mozgás. Elvégre bármikor letarolhatja a baromfipestis valakinek a jószágait, a gümőkör a családfenntartót, az adóhatóság az egész családi gazdaságot, így piacra vagy dobra kerülhet a földecske. Hogy aztán meginduljon a licit, melynek egy új tulajdonos meg nemzedékekig tartó sértődések lesznek a következményei.

(A folyton Indiában, Kínában utazgató gróf is adogat el birtoktesteket, de azokat csak egy másik nagybirtokos vagy még inkább valami furmányos pesti ügyvéd tudja megvenni.)

Rokonainak nyúge kevéssé érinti Petró Antit, ő mindig megkapja havi bérét és természetbeni járandóságát.

Hogy aztán a világháború alatt igazán rámosolyogjon a szerencse.

Azzal kezdődött, hogy mivel a besorozások miatt összevonták az útkaparói állásokat, kijelöltek nála egy szálláshelyet, ahol a más faluból való útkaparó megalhatott. Csengő pengőkkel fizettek érte. Aztán bejött a Jurcsek-rendszer, melyben az állam a front (és főleg a németek) ellátása érdekében olyan adót vetett ki, hogy a parasztnak csak annyija maradt, amivel a korpás kenyerét kicsit megszírozhatta. A nagy lerongyolódás pedig hozta magával a terménylopások megszorodását. Több munkája lett Antinak, de bérét is duplájára emelte a községháza. Verébriasztója helyett meg igazi fegyvert kapott: egy Frommer pisztolyt. És ehhez jöttek az adományok, zsákmányok, melyek az elcsípett, de futni hagyott tolvajoktól és vadorzóktól származtak.

Petró Antiból a Hajnalhágó királya lett! Lányait polgárba íratta, feleségének Nyárligeten, a Zrínyi Ilona utcai szabóságban varratott ruhát, és megvette, majd tipp-topp megreparálta Szenthalmy méltóságos kiszuperált parádés kocsját. A nyárligeti tirpákoktól két pompás, fénylő tomporú nóniuszt szerzett be hozzá.

De hát a történelem aljas fickó, nem olyan, hogy sokáig engedné az embert boldogan élni. Nyalat vele egy kis mézet, aztán hadd jöjjön a fekete leves!

Szmirnov hadnagy a lövegtoronyból éppen csak kikukucskálva, nagyokat lélegezve szemléli a tájat. Három napig várták a Panther páncélosokat. A Wehrmacht támadása végül elmaradt, mert délen átszakadt a front, és a németeknek oda kellett összevonni erőiket. Szmirnov csapata előtt szabaddá vált az út: előrenyomulhatnak. A térképen Napkornak írják azt a települést, ahová hamarosan bevonulnak. A felderítők szerint nem várható ellenséges akció, de ez semmit nem jelent. A fritzek olyanok, mint a belorusz partizánok: a leszakadó egységek leleményesen, az életükre fittyet hányva is nekirontanak az ellenségnek. Ezért a hadnagy óvatossága. Látta a folyton dicsőséget bemutató háborús propagandafilmeken, hogy a harckocsiparancsnokok derékig a lövegtoronyból kibújva hajtanak be az elfoglalt (vagyis felszabadított) tele-

pülésre, ahol a lakosok virággal fogadják őket, de hát a propaganda az propaganda, az embereket nem a valósággal szembesíti. Szmirnovék a nagy várakozás harmadik napján már okádtak a fülkében, a vizelet- és verítékszag szinte marta a szemet. Most vékony sugárban áramlik be a friss, reggeli levegő. Ez is megváltás.

Előttük dombocska, melyet csíkokra szabadlnak a szőlősorok. Aztán egy fehér házikó. Int a kormányosnak, és a gépmonstrum megáll. Időre kell a településre érniük, viszont az ellenséges tűzfészek felderítése és likvidálása ezt a parancsot felülírja. A hadnagy az objektum átvizsgálását rendeli el a legénységének, akik értik az utasítást. És felkészülnek a szabadrablásra. Ami a Generalisszimusz hadseregében megengedett. És felkészülnek a nőkre. A nők elleni erőszak a Generalisszimusz hadseregében egyáltalán nem megengedett. Viszont eltűrt.

A kapitány a dobtáras géppisztolyát felemelve macskaként csúszik le a tank oldalán. Oldalra sem kell néznie, tudja, a legénység mindhárom tagja követi. Elindul a ház felé, lassan, halkán, de nem görnyedve. Legfontosabb azonnal tüzelni, ha veszélyt érzél, és ehhez biztos fegyvertartás kell. Int a többieknek, hogy a pitvarba rontsanak be, ő maga a pince ajtajához lép. Kitér, s rögtön a zsaluk mellé ugrik. Csak a fegyver csöve nyúlik a pincelejárathoz. Vár. Nyöszörgő leányhangot hall. Ez jó jel. Civileket sejtet.

– Kto tam (ki van ott)?! – kiáltja. Nincs válasz. A fal mellett leoson a legalso lépcsőfokig. – Kto tam? – kérdi még egyszer.

– Druzjá (barátok) – jön végre a válasz.

Szmirnov elmosolyodik. Aztán elkomorul. Aki egy perccel korábban még az életedre tört volna, rögtön barátnak nevezi magát, ha szorul a helyzet.

A hadnagy kilép. Gyufát lobbant. Négy ruhacsomót lát a sarokban. Odamegy. A legközelebbit megérinti a géppisztoly csövével, és határozottan felfelé mutat:

– Igyitye (gyertek)!

Ekkor a ruhacsomó kiegyenesedik, ember-, férfialakot vesz föl, és beszélni kezd. Ruténul elmondja: négyen vannak csak, és már nagyon várták a szovjet hadsereg érkezését, aki végre felszabadítja őket a burzsoák meg a fasiszták elnyomása alól.

– Igyite! – jön a válasz.

A napfényre érve a ház falánál felsorakozik a csősz és a családja, előttük a négy orosz.

Petró Antiék félve pillantanak a páncélosok felé. Megpróbálják beléjük képzelni a bolsevistát, akik (a tanárok, a papok, a csendőrök, a leventeoktatók meg a politikusok szerint) vallást gyalázó vérszomjas gazemberek, és csoportházasságban élnek.

A katonák mosolyogva nézik a civileket, megpróbálják beléjük képzelni a burzsoát meg a fasiszta propagandától elbutított kulákokat.

Anti megint elkezd szavalni az örömről, amit a szovjet hadsereg érkezése miatt éreznek. Szmirnov bólint, hogy érti, de félbeszakítja:

– Ti ruszkij (orosz vagy)?

– Ruszin. Maja maty ruszinka (anyám ruszin nő).

– Haraso (jól van) – feleli az orosz elégedetten, majd megkérdi, van-e szesz. Míg Anti lemegy a pálinkás demizsonért, Szmirnov megszemléli a három nőt. Mindnek fekete az arca a koromtól. Elterjedt ugyanis, hogy az oroszokat meg lehet téveszteni ezzel, és hogy az öregasszonyokat békén hagyják. Szmirnov tudja: a katonákat nem lehet ezzel az ócska trükkal becsapni, és amúgy is sokan vannak, akiket egyáltalán nem érdekel, milyen öreg a nő, csak nő legyen. Ő azonban nem engedi meg ezt az alárendeltjeinek. Odalép az

asszonyhoz, megsimogatja az arcát, és így tesz a két nagylánnyal is. Bekor-mozódott ujját beletörli egy valószínűtlenül hófehér zsebkenőbe.

– Bábizsnya (szerető)? Bábuska (nagymama)! – mondja, mire az oroszok hangosan felkacagnak. Ekkor jelenik meg Anti a demizsonnal. Nem érti, mi a mulatság tárgya, de ő is mosolyogni próbál. Szmirnov elveszi tőle a pálinkát, a többiek pedig lecsillapítja, hogy majd csak a rendeltetési helyre megér-keztve lesz ivászat.

– Tabak? – kérdezi a családfőtől, aki sajnálkozva mondja, hogy nincs, mert nem dohányzik. Mire a parancsnok előveszi dózniját és mutatja, hogy próbál-ja ki. Anti zavartan pislog, ami megint nevetésre ingerli az oroszokat. Az egyik a földet csapkodja a csizmája talpával, mintha táncolna. Anti végül vesz egy csipetet, és a fejét mélyen meghajtva megköszöni.

Erre a táncot utánzó katona egy marék kockacukrot nyújt Gizikének. A lány fél elvenni tőle. Mindannyian biztatni kezdik. Végül az apja nyújtja ki a lánya ke-zét, és zárja rá az ajándégra gyermeke ujjait. Megint meghajolva hálálkodik.

– Tavaris lityinant (hadnagy elvtárs)... – szólal meg Szmirnov háta mögött az egyik vékony hangú fegyveres. De a parancsnok leinti. Megsimogatja a lán-nyok arcát, az asszony fejét, Petró Antinak pedig megveregeti a vállát. S köz-ben beszél és beszél. Amit a családfő sem ért. De nincs is jelentősége.

– Tavaris lityinant! – szólítja meg a már a lövegtoronyba szállni készü-lő Szmirnovot ismét a katona, és a parancsnok most figyel rá. A katona egy pisztolyt húz elő. A Frommert, amit a császár az állásához kapott. A mesterge-rendán lelt rá a katona, mikor a pitvart és a szobákat kutatták át.

Szmirnov arca elkomorodik. Aztán megrántja a vállát. Mert a fegyverrej-tegetőkre egyértelmű parancs vonatkozik.

A felzakatoló géppisztoly a ház falához vágja a négy embert. Riadt tekintettel néznek aztán a füstölgő fegyvertartó katonára, s ahogy rángatózva kezdenek lecsúszni, csak akkor, talán már a halál révébe érve értik meg, mi is történt.

Az apa, az anya és Bori ülve is rángatják még egy kicsit a végtagjaikat, vé-gül csak megnyugodnak. Gizike viszont eldől. Behunyja a szemét, majd kinyit-ja. És kúszni kezd. A kút felé. Centiméterről centiméterre haladva. Vér folyik a szájából, az orrából, szemének kötőhártyáját is elönti a vér, s szemgolyója eb-ben a vértengerben fulladozik.

Harangzúgás. A parancsnokot meglepi ez a teátrális időzítés. Körbenéz. Nem lát sehol templomtornyot. S mintha nem is a távolból jönne a hang, hanem in-nen, egészen közelről, a föld alól. Ami nyilvánvaló képtelenség.

Szmirnov gyermekkorában rajongott a harangszóért. Azt jelezte, hogy le-het hazafelé hajtani a teheneket. Targonovka környékén olyan dús és vastag volt a fű, mint máshol a sás, az állatok lábát szinte béklyóba verte. Viszont ha átküszködték rajta magukat, otthon zsíros, édes, pezsgő tejet csorgattak a sajtárba.

A '14-es háborúban a haditemplom vagonba építve követte őket. Ha meg-szólalt a harangja, az azt jelentette, egy kis szünet következik a galíciai öldök-lésben. Csak aztán azok a prédikációk! A tisztí ebédlőasztaltól érkezett pópa arról beszélt, hogy az egyetlen igaz keresztény hitért, vagyis az ortodoxiáért küzdenek a megrontott hitű osztrák–magyar katolikusok ellen. Aztán meg ar-ról, hogy ebben az áldott küzdelemben szent szövetségeket rendelt mellé-jük az Isten: az angolokat, a franciákat meg a japánokat. Szmirnov ezen elcso-dálkozott. „A katolikusok elleni harcban szövetségeseink a katolikus franci-ák? És a japánok is szövetségeseink, akik az '5-ös háborúban még az oroszok vérét ontották? Áh, papok meg vallás, marhaságok!” – szúrta le a tanulságot Szmirnov, pedig akkor a bolsevik agitátorok még nem is lepték el a cári had-

sereget. De azért a harangzúgás vonzotta továbbra is. Komszomolvezető korában, mikor az alapszervezete templomrombolást kapott harci feladatul, a toronyból lerángatott harangot sokáig ütötték kalapáccsal. Mintha minden környező tárgy hangszerré vált volna: visszhangozták a harang hangját. És maga a harang is más és más hangot adott ki, attól függően, hol ütötték meg a kalapáccsal. Mást és mást. És mégis ugyanolyat.

És most is megmelengeti szívét ez a ki tudja, honnan érkező harangszó.

„Áh, papok meg vallás! Marhaságok!” – mondja magában a kapitány, és beugrik a harcocsiba.

Szmirnov első harcocsija P-III-as Wehrmacht páncélosként kezdte a pályafutását. Zsukov moszkvai előrenyomulásakor zsákmányolták a németektől. Beletelt egy kis időbe, míg a hadnagy megszokta, hogy a fülkében német feliratok vannak, s elviselte a tudatot, hogy nemrég még az orosz népet gyilkolta ez a gépezet. Ekkor viszont kivonták a forgalomból. És kapott helyette egy T-34-est. Ez minden szempontból jobb, mint az előbbi. És főleg: könnyen kezelhető. Számtalanszor mentette meg csapata életét. Ennek ellenére most mérges rá. Mert beleserendít ebbe a gyönyörű tájba. Targonovkában ilyenkor, október elején már köd van meg nyakig érő latyak. De itt még minden ragyog. Az ég, a homokdombok sárga gerince és legfőképp a barna és a vörös összes árnyalatában pompázó szőlősorok. Amelyeket éppen most tapos le a tank lánctalpa. Szmirnov sajnálja őket. És megkívánja nemes terhüket, a dagadozó fűtöt.

A hűvös Targonovkában nem lehetett szőlőt termesztetni, de az új gazdaságpolitika, a NEP alatt kapható volt, az örmények meg a grúzok hozták a piacra. Aztán már csak a súlyos betegek kaptak szőlőt. Majd azok sem.

„A ruszin meg a családja már nem fog itt szüretelni. Kárba megy a drága gyümölcs. Átkozott háború!” – morog magában Szmirnov.

